

NUZI

łajem, św. Augustynem i św. Szczepanem Diakonem (ok. 1372-73, Pinacoteca e Museo degli Arazzi, Fabriano).

F. Romagnoli, *Allegretto N. pittore fabrianese*, Fabriano 1927; F. Zeri, *Note su quadri italiani all'estero. Ricostruzione di un dossier di Allegretto N.*, Bolletino d'arte 34(1949) 21-30; G. Donnini, *On Some Unknown Masterpieces by N.*, BMag 117(1975) 535-540; tenże, *Schede di pittura marchigiana. Un affresco inedito del N. a Fabriano*, *Antichità viva* 16(1977) 3-10; J.I. Friedman, *D'Art XXIII* 322-324; F. Marcelli, *Allegretto di N. Pittore fabrianese*, Fabriano 2004; F. Faranda, *Un confronto a Cesana tra le botteghe di Allegretto N. e Andrea da Bologna*, *Commentari d'arte* (2005) 16-20.

Piotr Ługowski

NYAHURURU, diecezja w zach. Kenii eryg. 5 XII 2002 z części archidiec. Nyeri, sufr. Nyeri; zajmuje 8066 km² i liczy 970 000 mieszk., w tym 310 024 katolików, 28 parafii, 41 księży diec. i 5 zak., 74 siostry.

Guida 2005; AnPont 2008.

Ryszard Dziura

NYBERG HENRIK SAMUEL, ur. 28 XII 1889 w Söderbärke (pd. Szwecja), zm. 9 II 1974 w Uppsali, orientalista i historyk religii.

W 1908 rozpoczął studia językoznawcze na uniwersytecie w Uppsali; od pocz. kariery nauk koncentrował się na sem. filologii porównawczej, języku arab., aram., etiopskim i hebr.; doktoryzował się na podstawie pracy *Kleinere Schriften des Ibn al-'Arabi* (Lei 1919); zainteresowanie dialektami aram. doprowadziło go do badań nad dokumentami napisanymi w dialekcie ze środk. Persji, których owocem było opublikowanie pionierskiego studium *The Pahlavi Documents from Avromān* (*Le Monde Oriental* 17(1923) 182-230); stworzył pierwszy podręcznik tego dialektu i wprowadził na uniwersytecie w Uppsali iranistykę; w celu pełniejszego opanowania języka arab. N. przebywał 1924-25 w Egipcie, gdzie odkrył i wydał (z własnym komentarzem w języku arab.) manuskrypt Mutaziliego al-Khayyāta *Kitāb al-Intisār* (K 1925); 1931 został kierownikiem katedry studiów sem.; przed II wojną świat. przeniósł się do Londynu, a nast. podjął wykłady na uniwersytecie w Berkeley; znając język hebr., zajmował się również niektórymi tekstami starotest., a jego najważniejszym dziełem z tej dziedziny jest *Studien zum Hoseabuche* (Up 1935); N. ma też wielki wkład w studium nad zaratusztrianizmem i tekstami → *Awesty*, gł. *gathami*, które wydał w dziele *Trans formida religioner* (Sto 1937).

C. Toll, *Professor Henrik Samuel N. foärfattarskap*, Sto 1959; F. Rundgren, *ERI XI* 30-31; S. Kahle, *Henrik Samuel N. En vetenskapsmans biografi*, Sto 1991.

Ryszard Dziura

NYERERE JULIUS KAMBARAGE, ur. 13 IV 1922 w Butiama (pn. Tanzania), zm. 14 X 1999 w Londynie, polityk, pierwszy prezydent Tanzanii, sługa Boży.

Był synem wodza plemienia Zanaki; 1943 przyjął chrzest; 1943-45 studiował na uniwersytecie Makerere w Kampali, gdzie otrzymał dyplom nauczyciela; po powrocie do kraju uczył biologii i języka ang. w St. Mary's College w Taborze; 1949-52 studiował ekonomię i historię na uniwersytecie w Edynburgu, po czym pracował jako nauczyciel historii, języka ang. i *suahili* w St. Francis' College w Pugu k. Dar es-Salam; 1954 doprowadził do przekształcenia Tanganyika African Association w partię polit. Tanganyika African National Union i stanął na jej czele; po wygranych wyborach swojej partii 1961 objął urząd premiera Tanganiki; przyczynił się do utworzenia 1962 Republiki Tanganiki, której został prezydentem, a 1964 do zjednoczenia Tanganiki i Zanzibaru i powstania Zjedn. Republiki Tanzanii; 1977 stanął na czele Revolutionary Party (w *suahili* Chama Cha Mapinduzi), utworzonej z Tanganyika African National Union oraz z zanzibarskiej Afro-Shiraz Party; 1985 zrezygnował z urzędu prezydenta, a 1990 ze stanowiska przew. Rewolucyjnej Partii i zamieszkał w rodzinnej miejscowości, zajmując się rolnictwem; całe życie odznaczał się wielką pobożnością, której wyrazem było m.in. codzienne uczestnictwo we

Mszy; 2005 w diec. Musoma rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny.

W Edynburgu N. zetknął się z fabianizmem (ang. socjalistyczny ruch propagowany przez intelektualistów), który wpłynął na jego późniejsze poglądy; jako prezydent w polityce społ.-gosp. opowiadał się za afryk. socjalizmem demokr., odmiennym od marksistowskiego; w stworzonej przez siebie koncepcji socjalizmu punktem wyjścia było równouprawnienie obywateli oraz prawo do godności i szacunku; zgodnie ze swoim programem ekon. zawartym w *Deklaracji z Aruszy* (1967) podkreślał potrzebę konsolidacji państwa i umacniania jego niepodległości, ochronę wolności obywateli i wykorzystanie przejawów wyzysku i dyskryminacji dzięki kontroli gł. środków produkcji; w polityce rolnej wprowadził kolektywizację opartą na zasadzie *udžamaa* (*ujamaa* – rodzinność w języku *suahili*), nawiązującej do koncepcji poszerzonej tradycyjnej rodziny afryk. i propagującej tworzenie małych, samowystarczalnych wspólnot wiejskich (system okazał się nieefektywny, co m.in. spowodowało rezygnację N. z dalszej prezydentury); na arenie międzynarod. był 1963 współtwórcą Organizacji Jedności Afryk., a 1967 – gosp. wspólnoty East African Community, łączącej Tanzanię, Kenię i Ugandę; 1979 wysłał do Ugandy wojska swego kraju w celu obalenia reżimu Idi Amina; angażował się też w dążenia niepodległościowe Angoli, Mozambiku, Namibii i Zimbabwe; 1996 był gł. mediatorem w rozwiązaniu konfliktu w Burundi.

Do publikacji N. należą m.in.: *Freedom and Unity* (Lo 1967), *Freedom and Socialism. Uhuru na Ujamaa. A Selection from Writings and Speeches, 1965-1967* (Dar es Salaam 1968), *Ujamaa. Essays on Socialism* (Lo 1969), *Freedom and Development. Uhuru na Maendeleo. A Selection from Writings and Speeches, 1968-1973* (Dar es Salaam 1974), *Crusade for Liberation* (Dar es Salaam 1978).

W.R. Duggan, J.R. Civile, *Tanzania and N. A study of Ujamaa and Nationhood*, Maryknoll 1976; R. Ohly, *Tanzania dzisiaj i jutro*, Wwa 1978; G. Hydén, *Beyond Ujamaa in Tanzania. Underdevelopment and an Uncaptured Peasantry*, Be 1980; *Tanzania. The Story of Julius N. through the Pages of Drum*, Dar es Salaam 1998.

Jarosław Różański

NYERI, metropolia w środk. Kenii eryg. 21 V 1990 z utworzonej 1950 diec. N., będącej od 1926 wikariatem apost. N., od 1909 wikariatem apost. Kenii, od 1905 misją *sui iuris* Kenii, z sufr.: Embu, Maralaj, Marsabit, Meru, Muranga i Nyahururu; zajmuje 7823 km² i liczy 178 000 mieszk., w tym 71 400 katolików, 31 parafii, 70 księży diec. i 10 zak., 60 zakonników i 227 sióstr.

Guida 2005; AnPont 2008.

Ryszard Dziura

NYGREN ANDERS THEODOR SAMUEL bp luterkański, ur. 15 XI 1890 w Göteborgu, zm. 20 X 1978 w Lund, filozof religii, teolog i ekumenista.

Po ukończeniu studiów i uzyskaniu doktoratu na uniwersytecie w Lund na podstawie rozprawy *Religiöst apriori. Dess filosofiska förutsättningar och teologiska konsekvenser* (Lu 1921) został tam 1921 docentem i 1924 prof. teologii; 1948 wybrano go na bpa Lund; 1924-33 z G. Aulénem i R. Bringiem był zał. oraz gł. reprezentantem tzw. lundzkiej szkoły teol., antyliberalnej i chrystol.; za krytykę (m.in. w *The Church Controversy in Germany. The Position of the Evangelical Church in the Third Empire*, Lo 1934) → narodowego socjalizmu otrzymał zakaz wjazdu do Niemiec; po II wojnie świat. prowadził wykłady z teologii w obozie dla jeńców wojennych w bryt. Norton Camp i w niem. strefach zajętych przez aliantów; był zaangażowany w rodzący się ruch ekum., uczestnicząc w jego świat. konferencjach (*Życie i Działanie, Wiara i Ustrój*) w Lozannie (1927), Edynburgu (1937, 1957), Oksfordzie (1937), Amsterdamie (1948) i Evanston (1954); był gospodarzem → Lundzkiej Światowej Konferencji Wiary i Ustroju oraz przew. sekcji eur. jednej z komisji teol. (European Section of

the Theological Commission on Christ and His Church); należał do współzałożycieli Świat. Federacji Luteranńskiej i został jej pierwszym prezydentem (1947-52); po przejściu na emeryturę 1958 poświęcił się pracy nauk. (szczeg. studiom filoz.-teol.) i ekum. działalności.

W swoich badaniach szukał powiązania teologii z myśleniem nauk. i racjonalnym; sformułował transcendentno-krytyczną metodę „badań motywu” (*motivforskning, Motivforschung*) i w odniesieniu do teologii systematycznej zastosował ją zwł. w dziele *Eros och agapé* (I-II, Lu 1930-36, Sto 1966; wielokrotnie wydawane i tłumaczone na różne języki); uważał, że „droga do jedności jest drogą do centrum”, którym dla niego był Jezus Chrystus; to przekonanie było jego mottem teol.-ekum. i dewizą życiową.

N. był autorem prac z zakresu filozofii, teologii i etyki, m.in. *Det religionsfilosofiska grundproblemet* (Lu 1921), *Dogmatikens vetenskapliga grundläggning med särskild hänsyn till den Kant-Schleiermacherska problemställningen* (Lu 1922, Sto 1935), *Filosofisk och kristen etik* (Lu 1923), *Etiska grundfrågor* (Sto 1926), *Religiositet och kristendom* (Up 1926), *Urkristendom och reformation. Skisser till kristendomens idéhistoria* (Lu 1932), *Filosofi och motivforskning* (Sto 1940), *Det självklaras roll i historien* (Lu 1944), *Kristus och hans kyrka* (Sto 1955); duży rozgłos zyskało jego dzieło *Mening och metod. Prolegomena till en vetenskaplig religionsfilosofi och en vetenskaplig teologi* (Åbo 1973, 1982).

Wyrazem uznania dla badań nauk. i działalności N. (zarówno w Szwecji, jak i za granicą) były liczne przekł. jego pism, księga pamiątkowa wyd. z okazji 60. urodzin (*Welt-Luthertum von heute*, Sto 1950) oraz doktoraty h.c. w Kanadzie, Niemczech, Stanach Zjedn. i Szkocji; N. wniósł znaczny wkład (akcentując m.in. teologiczne fundamenty chrztu) w publikację ekum. tekstu konwergencyjnego *Baptism, Eucharist, and Ministry* (G 1982; *Chrzest, Eucharystia, posługiwanie duchowne. Dokument z Limy 1982. Tekst i komentarze*, Lb 1989, 15-63), przyjętego 1982 w Limie przez Komisję Wiara i Ustrój Eklezjalny Rady Kościołów.

V. Vajta, *Anders N. Ein Glaubensbote des Weltluthertums*, w: *Ökumenische Profile*, St 1965, II 119-129; *The Philosophy and Theology of Anders N.*, Carbondale 1970 (bibliogr.); Th. Hall, *Anders N.*, Waco 1978, Peabody 1991; I. Löfström, *Anders N. Teolog och präst*, Malmö 1981; V. Vajta, *ÖL 888*; G. Wingren, *Anders N. som teolog och filosof*, Lu 1991; M. Plathow, *BBKL VI 1055-1056*; G. Wingren, *TRE XXIV 711-715* (bibliogr.); V. Vajta, *Die Einheit der Kirche in Christus als Voraussetzung in der „Theologie des Ökumenischen“ bei Anders N.*, KD 41(1995) 196-212; A. Jarlert, *Svenskt biografiskt lexikon*, Sto 1998, XXVII 692-698; *RelEnc VII 366-367*; J.H. Schjørring, *RGG VI (2003*) 439-440*; J. Weismayer, *LThK VII (2006) 952*.

Stanisław Józef Koza

NYSA, do 1945 **Neisse**, miasto w diec. opolskiej.

Od XII w. stanowiła przedlokacyjną osadę w kasztelanii otmuchowskiej, którą otrzymał książę → Jarosław z Opola, późniejszy bp wrocł.; po jego śmierci książę Henryk I Brodaty przekazał ją jako uposażenie bpów wrocł.; 1223 miasto zostało lokowane przez bpa Wawrzyńca na prawie flam. (1308 przeniesione na prawo magd.); 1290 Henryk IV Probus w testamencie nadał bpom wrocławskim ziemię nysko-otmuchowską jako niezależne księstwo ze stolicą w N.; od 1342 biskupi uznawali zwierzchność lenną królów czes. (od 1526 Habsburgów); rozwój gosp. N. związany był z położeniem na szlaku komunikacyjnym ze Śląska do Pragi (liczne nadania i przywileje); miasto zostało zniszczone 1428 przez husytów; XVI-XVII w., z obawy przed wzrastającymi wpływami protestantów we Wrocławiu, w N. rezydowali bpi wrocł., a 1575-1655 mieściła się tu siedziba seminarium duch. (bp K. Habsburg planował powołać akademię); po zniszczeniach 1641-42 dokonanych przez Szwedów podczas wojny 30-letniej miasto zostało odbudowane w duchu kat. baroku za rządów kard. F. von Hessen Darmstadta i bpa F.L. von Neuburga; 1653 za bpa K.F. Wazy odbył się tutaj synod diecezji; po 1742 N. znalazła się w Prusach i stała się twierdzą; poważne straty poniosła 1807 w czasie wojen napoleońskich; 1810 nastąpiła

likwidacja księstwa biskupiego oraz sekularyzacja kolegiaty i klasztorów; 1899 odbył się w mieście 46. ogólnomiem. Katholikentag; 1945 zniszczoną N. włączono do Polski (po odbudowie zatraciła dawny, zabytkowy charakter).

Parafia św. Jakuba Apostoła i Agnieszki była poświęcona już 1198; od XIV w. istniała przy niej szkoła, a od 1418 gimnazjum; kościół par. konsekrowany 1198 przez bpa wrocł. Jarosława, uległ zniszczeniu podczas najazdu Mongołów w poł. XIII w.; obecny, got. (zachowały się rom. fundamenty z końca XII w.) ukończony został 1430 przez Piotra z Ząbkowic; XV-XVII w. dobudowano 20 kaplic (w tym baptysterium i kaplicę Świętej Trójcy); w XVII w. świątynia otrzymała barok. wystrój; 1650 przeniesiono do niej kolegiatę z kościoła św. Jana Chrzyciela i św. Mikołaja (funkcjonowała od 1477); 1889-95 dokonano renowacji wnętrza w stylu neogot.; poważnie zniszczona 1945, została odbudowana 1956-61 staraniem ks. J. Kądziołki; wewnątrz znajdują się tryptyk z XVI w. ze scenami pasyjnymi oraz liczne nagrobki bpów wrocł. (Wacław z Legnicy, Jakub von Salza, Baltazar z Promnicy, Kasper z Łagowa, M. Gerstmann); 1474-1516 wybudowano 4-kondygnacyjną, wolno stojącą dzwonnice.

Parafię św. Jana Chrzyciela i św. Mikołaja na tzw. Starym Mieście poświęcono 1250; 1663 świątynię rozebrano, a obecną, barok. wybudowano 1770 na nowym miejscu (1900 rozbudowano).

Kościół Zwiastowania NMP przy bramie celnej był pierwotnie kaplicą pod wezw. Bożego Ciała (wzmiankowaną 1372); gruntownie przebudowany 1881-85, zatracił got. cechy stylowe (restaurowany 1936).

Z dziejami N. związani są bożogrobcy, którzy przybyli tu 1239 z Miechowa; 1346 rozpoczęli budowę klasztoru, szpitala i kościoła MB Różańcowej; po pożarze w XV w. wybudowali kościół Świętego Krzyża przy Rynku Solnym (przemianowany później przez jezuitów na kościół Wniebowzięcia NMP); 1622 bp K. Habsburg przeniósł zakonników do zrujnowanego kościoła franciszk. Apostołów Piotra i Pawła za murami miasta; obecną, barok. świątynię wybudowano 1719-30 wg projektu M. Kleina z polichromią iluzjonistyczną wykonaną przez braci Schefflerów; 1999 erygowano przy niej parafię; w wybudowanym 1712-15 klasztorze, po kasacie mieścił się szpital biskupi, a 1950-97 była w nim siedziba seminarium duch. diecezji opolskiej.

Jezuici przybyli do N. 1610 na zaproszenie bpa Habsburga; barok. kościół Wniebowzięcia NMP wybudowany został 1688-92 przez Kleina z fundacji bpa Karola Ferdynanda Wazy z przylegającym do niego kolegium (od 1625) wzniesionym 1668-73 (uczył się w nim m.in. Jan III Sobieski); po kasacie zakonu w kolegium urządzono gimnazjum państw.; 1807-20 kościół służył jako magazyn, nast. jako kościół garnizonowy i szkolny; 1851 jezuici powrócili do N. i 1860 utworzyli dom zak.; prowadzili misje lud., jednak 1872 podczas Kulturkampf u zostali usunięci z miasta.

Kapucyni 1657 założyli w N. klasztor i 1659 przystąpili do budowy kościoła św. Franciszka z fundacji bpa Leopolda Wilhelma; po kasacie klasztoru mieści się w nim od 1812 dom księży emerytów; 1997 przy kościele erygowano parafię.

Franczkanie 1742 objęli dawny kościół szpitalny św. Barbary (wybudowany 1314, odbudowany po pożarze 1544); po kasacie świątynię przekazano 1812 protestantom; zakonny powrócili do N. 1902 wybudowali neorom. kościół św. Elżbiety, przy którym 1925 erygowano parafię; 1945 żołnierze sowieccy zamordowali 6 zakonników (ojca B. Sonsallę oraz braci: G. Boechniga, F. Kasperczyka, W. Fludera, J. Froncka i D. Wegnera).

Klasztor domin. w N. ufundowano 1748, a 1788 wybudowano późnobarok. kościół św. Dominika; wewnątrz znajduje się m.in. polichromia ze scenami z życia patrona kościoła (odnowiona ok. 1930); po kasacie klasztoru urządzono w nim 1810 szpital wojskowy; przy kościele 1914 erygowano parafię.